

predak diferenciranjem u radu i na-
građivanju a ne samo u stavljanju
spособnosti društvu na raspolaganje,
na žalost ukazuje i na činjenicu da
većina radnika svoj rad doživljava
kao najamni. Drugi sindrom kao da
tu percepciju i čini »prihvatljivom«
i zadržava postojeće odnose. Istraži-
vanja empirijske svijesti radnika u-
kazuju i na suprotnost između nje i
očekivane klasne svijesti. Sve dok
nema totaliteta u društvenoj svijesti
nema ni prevladavanja empirije uno-
šenjem subjektivnog izvana (Lukács).
Dok nekakav »voluntaristički mark-
sizam« kako ističe Sartre izvitoperi
činjenice da bi ih nategnuo u jednom
pravcu, bježanjem od detalja, ne mo-
že se govoriti o promjeni prije nego
to postane ne samo epistemološka
kategorija »lažne svijesti« već »izraz
društvene strukture«. Stoga će i u
posljednjoj rečenici autorova razmi-
šljanja i zaključak biti sažet u mi-
sli: »Apsolutna subjektivnost komu-
nizma definira empirijsku svijest
proletarijata kao najveći problem
komunizma.« (str. 433). Nije li to
razrješenje problema determinizma
povijesno shvaćenog kao nužnog, ne-
zaobilaznog i kao sudbine i slobode
kao nečeg što se bira, svjesno želi
i za to bori i kroz subjektivni napor
ostvaruje, naravno sa uvažavanjem
materijalne osnove društva i njego-
va razvojnog toka.

I na kraju zaključimo da se radi
o izvanredno zanimljivoj i poučnoj
knjizi, stručno pisanoj ali i jedno-
stavnoj i razumljivoj jer upravo su
takve i teme koje sadrži. Sa prete-
žno sociološkim a manje filozofskim
aspektima iako oba ravnopravno i
meritorno obrađeno, ipak ostaje so-
ciološka studija par excellence.

Zlatko Hinšt

Ognjen Čaldarović

URBANA SOCIOLOGIJA: Socijalna
teorija i urbano pitanje.

Globus, biblioteka "Novi svijet", Za-
greb, 1985; 360 str.

Kod nas je urbana sociologija
mlada i nerazvijena struka pa su i
knjige iz tog područja veoma rijetke.
Tome, dakako, doprinosi položaj dru-
štvenih nauka u našem društvu i si-
tuacija izdavačkih kuća.

Školski primjer takve »odiseje«
od rukopisa do korica je upravo knji-
ga dr Ognjena Čaldarovića o kojoj je
u ovom prikazu riječ. Stoga treba po-
hvaliti izdavača što je objavio jednu
knjigu koja neće donijeti profit ali će
poslužiti širenju znanja u ovoj našoj
znanstveno provincijskoj i sve provin-
cijaliziranoj sredini.

O publici

Ako knjiga nije namijenjena naj-
široj publici, tko su onda njeni mogući
čitaoci? S obzirom da se radi o djelu
udžbeničkog karaktera obavezni čitao-
ci bi trebali biti studenti sociologije,
arhitekture, urbanizma i srodnih stru-
ka. Tim više što je brojna literatura
kojom se služio autor, u našoj sre-
dini nedostupna. Zanimljivu informa-
ciju i poticaj na razmišljanje i disku-
siju autor pruža i svojim kolegama.
Potencijalni čitaoci također mogu bi-
ti svi oni koji donose odluke o pro-
storu, posebno urbanom / od politi-
čara, preko stručnjaka do operativa-
ca/, zatim svi oni koji urbanu socio-
logiju pogrešno smatraju »izlječitelji-
com« grada samo ako da pravi re-
cept, pa sve do svih onih koji se pi-
taju šta je to zapravo urbana socio-
logija, tj. sociologija uopće. Naravno
neće svatko na isti način i s istom
pažnjom čitati ovu knjigu.

O autoru

»Urbana sociologija« je prva knjiga dr Ognjena Čaldarovića, izašla relativno kasno za njegov profesionalni staž. Ne toliko zbog autorove težnje perfekcionizmu već više zbog teškoća oko izdavanja koje prolaze sve knjige ovog tipa.

Autor pokazuje znanje i interes za teorijsko razmišljanje, empirijsko i planersko iskustvo; profesor, istraživač i planer govore u jednom. Ovo ga puta dominira profesor. Možda je baš ta kombinacija različitih iskustava i uglova gledanja, uz ličnu crtu, stvorila od autora promišljenog, opreznog, objektivnog i nadasve kritičkog pisca. Prije nego što iskaže svoj sud autor se trudi da sučeli najrazličitije stavove i argumente a i tada je skloniji relativnim negoli apsolutnim tvrdnjama. Očita oslobođenost od svake ideologiziranosti i jaki zazor od nje izrazita su karakteristika autorovog načina razmišljanja. Ponekad autor vidi ideologiju i tamo gdje je možda i nema ili bar ne u tolikoj mjeri. Ognjen Čaldarović se bavi urbanom sociologijom već gotovo petnaestak godina i autor je brojnih članaka i studija temeljenih na istraživanjima.

O knjizi

Knjiga »Urbana sociologija« je obiman rad (330 stranica teksta i 20-ak stranica bibliografije), nastao kombinacijom magistarskog rada doktorske disertacije i teksta o čikaškoj školi napisanog za vrijeme studentskog boravka u SAD prije par godina. Knjiga ima 13 poglavlja ali je u stvari organizirana oko dvije centralne teme: čikaške škole i marksističko-strukturalističke struje u urbanoj sociologiji. Jedan je dio posve-

ćen urbanom planiranju kao predmetu urbane sociologije i njoj kao sredstvu tog planiranja. Poglavlje »Pogled unaprijed« kratko je razmatranje perspektiva urbane sociologije koje su se u međuvremenu već dogodile, dijelom i onako kako je predvidio autor.

Čikaška škola (koju autor naj iscrpnije obrađuje) sa svojim glavnim predstavnicima, Thomasom, Parkom, Burgessom, McKenzijem, Wirthom, nastala je kao pokušaj tumačenja anomalije u razvoju gradova (posebno Chicaga) proizišle iz nemoći liberalnog kapitalizma 20-ih godina da se samoorganizira. Tradicionalna urbana sociologija polazi od **grada** kao konceptualnog okvira i determinirajuće varijable u tumačenju ponašanja i prilagodbe ljudi i naročito »marginalaca«, na velegradski način života, a u potrazi za izgubljenom zajednicom. U početku se služi kvalitativnim metodama: intervjuom, promatranjem s učestvovanjem, studijom slučaja, analizom sadržaja, životnom pričom, da bi kasnije prešla na statističke metode. Najčešće objavljuje monografije o pojedinom problemu, grupi ili mjestu, koje su rezultat dugogodišnjeg istraživanja a bez prethodno postavljenog teorijsko-hipotetskog okvira.

Druga važna struja 60-ih, 70-ih godina u Evropi, struja **marksističko-strukturalističkog usmjerenja** (H. Lefebvre i kasnije M. Castells, J. Lojkin, Simmie, Pickvence, itd.) nastala je u doba državnog i monopolskog kapitalizma i njegove nemogućnosti da ovlada društvenim problemima. Ta struja polazi od **kapitalizma i države** kao konceptualnog okvira i u svom tumačenju urbanog pitanja kao općedruštvenog ide tako daleko da gubi samostalni predmet. Najbolja, iako preoštra u kritici čikaške škole kao ekološki i neteorijski orijentirane

struje, sama razvija kompliciran teorijski okvir koji se praktički ne može operacionalizirati. Bazira ga na Althusserovom tumačenju Marxa. U potrazi za legitimnim predmetom urbane sociologije zaustavlja se mahom na kolektivnoj potrošnji, urbanim socijalnim pokretima i borbama i urbanom planiranju, čime neopravdano sužava znanstveno polje kojim se bavi. Nešto manje pažnje posvećujući radovima navedenih autora, Čaldarović s pravom ističe pretjeranost njihove kritike prema tradicionalnoj urbanoj sociologiji i njihovu vlastitu nemogućnost da generaliziraju ono čime se bave. Ako je Chicago okvir čikaškoj školi onda je monopolski kapitalizam u Francuskoj ili Engleskoj okvir njihovej teoriji. Blizak stavovima nekih suvremenih urbanih sociologa koji imaju mjeru u pristupu ovim dvjema, zasada, najvažnijim fazama u razvoju urbane sociologije, autor pomiruje pozitivne doprinose obje te »škole«.

U dijelu knjige posvećenom planiranju Čaldarović govori o historijatu planiranja i kako ga tretiraju navedene struje, te o osnovnim pretpostavkama urbanog planiranja: planibilnosti, mjerljivosti, ciljevima, objektivima, vrijednosnom sistemu, racionalitetu, donošenju odluka, ljudskim potrebama, interdisciplinarnom radu i sistematičnosti grada. Sam je sklon, kao i novije struje u urbanoj sociologiji, planiranje shvatiti kao produženu ruku moći u manipulaciji masama prije nego kao puko tehničko sredstvo za poboljšanje uvjeta života, ali ne na tako drastičan način kao što ga npr. shvaća Castells.

Na kraju autor kaže: »Globalna kriza urbaniziranog društva postat će, prema našem mišljenju, u skoroj budućnosti opća kriza, kada se efekti tzv. ekološke krize ujedine s krizom urbaniziranih društava i kada se sve

očitije budu pokazivale negativnosti društva obilja i njihova korelacija s društvom neograničene potrošnje energije, neograničenog zagađivanja, potrošnje i iscrpljivanja resursa«. (str. 325). Kakva je uloga urbane sociologije u situaciji opće krize? Reformistička, kako su mnogi tvrdili, ili revolucionarna, kako bi mnogi (koji se njome bave) htjeli? Čaldarović ukazuje na mogućnost drugačije urbane sociologije od dosadašnje, onakve »... koja će ne samo ukazivati na međuvjetovanost i povezanost urbanih i globalnih društvenih fenomena, nego će analizirati razloge te međuvjetovanosti i nužnu logičnost proizvodnje određenih urbanih efekata pod određenim društvenim uvjetima.« (str. 327) I to ne samo zapadnim.

U prikazu jedne knjige je sasvim moguće objektivno opisati njezin sadržaj ne upuštajući se u valorizaciju. Moguće je isto tako dati vlastitu ocjenu tuđeg rada na umjeren ili »svađalački« način. Oba pristupa ne smatram naročito plodnima iako su potrebni elementi iz oba. Najplodniji pristup bio bi uspostavljanje kritičkog dijaloga sa autorom a isključivo u odnosu na hipoteze i tvrdnje koje on postavlja. Izbor teme, stil, struktura teksta moraju biti ostavljeni svakom autoru da ih odabere po vlastitom ukusu, znanju i mogućnostima.

Imam samo dvije sugestije:

— pozabaviti se najnovijim kretanjima u okviru urbane sociologije koji ukazuju na interesantno spajanje navedene dvije struje, što je dijelom autor i predvidio (u doba kad je tekst pisan),

— pozabaviti se, na pažnje vrijedan način, ipak urbanom sociologijom u zemljama istočne Evrope i u našoj, zemlji, ne toliko što bi bili zanimljivi sami autori, koji na žalost, mahom još gaje tradicionalan, više deskriptivan

pristup, iz donekle razumljivih političkih razloga, već upravo zbog komparativnih razloga i analize mogućnosti objašnjenja urbanog pitanja u dva različita sistema sa jednim ili dva ili više konceptualnih modela. Ovakva je rasprava aktualna među urbanim sociolozima »jučer i danas«. Zasada bih, s obzirom da na isti način prilazim dvjema strujama o kojima govori autor, pokrenula samo jedno, ali mislim značajno, pitanje za diskusiju. Pitanje o ulozi urbane sociologije, o ulozi društvene nauke u društvu uopće. Ako urbana sociologija ne može dalje, ukoliko želi ostati znanost a ne postati ideologija, od tumačenja međuovisnosti društvenih fenomena i urbanih efekata, onda ona i ne može imati revolucionarnu ulogu. Logično. Ali ako polazi od određenog vrijednosnog sistema i iz njega izvedenih kriterija po kojima ipak vrednuje ono što tumači (npr. ulogu države ili urbanizma u urbanizaciji), kao npr. marksistička sociologija, onda ona po prirodi stvari mora prijeći granice tumačenja i upustiti se u predikciju i valorizaciju i odabir neke ili nekih alternativa razvoja. Da li opravdani strah od ideologizacije potpuno onemogućuje upotrebu pojmova poput: humanizma, zajednica, socijalizma i sl., koji su zloupotrebjeni u različitim interpretacijama ali imaju i neku znanstvenu vrijednost i neku ljudsku težinu kao takvi?! Mogu li se pomaknuti granice znanosti bliže sudjelovanju u životu nego samo njegovu tumačenju a da se ne upadne u staru zamku politikanstva ili utopije? Sa tvrdoglavošću proizišlom iz karaktera više nego što mi to potvrđuje znanje, vjerujem da je to moguće. Iako je autor knjige »Urbana sociologija« pokazao da to nije tako lako, pa da čak i ne mora biti razlogom nesаницe urbanom sociologu.

Dušica Seferagić

Informacije

KONFERENCIJA U BRIGHTONU

U organizaciji International Sociological Association, Research Committee on Sociology of Regional and Urban Development održana je Peta Konferencija Urban Change and Conflict Conference pod naslovom: »**Industrial Restructuring, Social Change and the Locality**« u razdoblju od 16.—19. 4. 1985. na University of Sussex, Brighton, U.K.

Rad na konferenciji bio je organiziran kroz plenarne sesije, na kojima su iznošeni referati koje je onda sumirao i problematizirao voditelj, i kroz radne grupe, koje su

prema afinitetima razmatrale pojedine probleme artikulirane na plenarnoj sesiji, pa su se izvještaji pojedinih radnih grupa razmatrali u nastavku plenarne sesije.

Prva plenarna sesija održana je na temu: »Industrial Restructuring, Social Change and Urban Conflict«. Na toj se sesiji govorilo o urbanim pokretima, njihovoj vezanosti za »ekonomski povrat« (u zemljama Zapada), razlici spram ostalih socijalnih pokreta, ali i vezanosti i priključivanju nekim socijalnim pokretima (»zeleni«, mirovni pokret...), kao i o odnosu spram centralne i lokalne države.